

3

Jan Kühn zakladatel

Do specifického rytmu práce ve školském oddělení rozhlasu se Jan Kühn vpravil téměř automaticky, protože zkušenosti z operního režirování ho naučily organizovat i řídit, ale se svými představami se velmi brzy dostal do rozporu s možnostmi, které měl. Praxe, při níž bylo třeba najímat pro každou relaci jinou improvizovanou sestavu dětských zpěváků, mu připadala jako něco, s čím se nikdy nemůže smířit. A právě tehdy se to stalo. Jako umělec, který ctil ideály Jeremiášovy *Školy zpěvu* a současně dokázal být opravdovým „mužem praxe“, se totiž dovedl s nádhernou samozřejmostí přerodit ze sólového pěvce na osobnost, která touží po daleko větších cílech. Na osobnost, která chce iniciovat něco nového a ví, že se bude od této chvíle muset plně obětovat pro vysněné plány, v jejichž centru by byl kolektivní zpěv.

PRVNÍ KÜHNŮV ZAKLADATELSKÝ POČIN – DĚTSKÝ SBOR

Ve školském rozhlasovém oddělení pracoval Jan Kühn s dětmi, a tak začal nejprve budovat rozhlasový dětský sbor. Sám později na tyto okamžiky vzpomínal těmito slovy: „Kde jsem přišel na myšlenku založit dětský sbor? Jako zpěvák jsem hodně cestoval a v cizině mě často zaujaly dětské sbory, především v Itálii, a abych byl ještě přesnější, bylo to hlavně v Sixtinské kapli v Římě. Když se pak u nás zakládal a organizoval školský rozhlas, ukázalo se, že potřebujeme nutně dětský sbor. Tehdejší známý sbor Bakulových zpěváčků nemohl už tuto mezeru vyplnit, předně proto, že děti tohoto souboru odrostly. Založili jsme proto menší dětský sbor [...].

Byl jsem postaven před skupinku dětí sedmi až devítiletých, jež svými rozšířenými kukadly pozorovaly tlumené zákoutí rozhlasového studia a velikého člověka, který je měl čemusi učit a jehož zamračený pohled naháněl jejich dušičkám strach.“³⁷

Jak ukážeme dále, důvody tohoto činu nebyly pouze praktické. Jan Kühn mířil výš a přemýšlel o tom, co se stane, až jeho zpěváčci dorostou.

Dětský sbor pražské rozhlasové stanice vznikl v roce 1932. Jeho prvními členy byly děti národní školy z Prahy 11, které svěřila Janu Kühnovi ke sborové výchově učitelka Marie Charousová-Gardavská. Ukázalo se, že Jan Kühn to s dětmi skutečně uměl. Zpočátku měl sbor pouze deset členů, v roce 1933 jich bylo třicet, zanedlouho šedesát a v roce 1942 už v něm zpívalo v sedmi odděleních 350 dětí, mezi nimiž byly takové budoucí osobnosti jako např. Zdeněk Jankovský (členem v letech 1933–1943), Josef Hrnčíř (1934–1937) nebo Zdeněk Košler (1938–1942).³⁸

37 *Lidové noviny*, 11. 9. 1943; viz též Jiří Valenta (ed.). *Bravo, Kühňata! Kühnův dětský sbor, soubor Čes. filharmonie a jeho tradice: Sborník statí, dokumentů, přehledů, citací*. Praha: Panton – Český hudební fond, 1987, s. 16.

38 M. Pokora. *Krásná je modrá obloha*, s. 18.

V roce 1933 ukončila Kühnova budoucí choť Markéta na prosbu sbormistra svou sólistickou dráhu v Olomouci a odešla do Prahy, kde nalezla své poslání nejen u dětského sboru, ale později i u smíšeného sboru dospělých jako manželova zástupkyně, korepetitorka a druhá sbormistryně. To Janu Kühnovi velmi pomohlo, protože Markéta Kühnová nejenže plnila své úkoly nanejvýš spolehlivě, ale prokazovala přitom i svou jiskřivou muzikálnost a pohotovost znamenité klavíristky. Sama na to vzpomíná takto: „Trochu mě mrzelo, že mě vytáhl z divadla. Ale zpívala jsem dál, v rozhlase, s orchestry a bohatě využívala své druhé profese klavíristky. Jan mě do práce ve sboru zapojil nejdříve jako doprovodku, pohotovou listačku, ale brzy jsem stála před dětmi v přípravkách i při vysílání. Pochvalami mě sice poctívali K. B. Jirák i dr. Václav Smetáček, ale dál jsem se bránila samostatně dirigovat. Až ten smutný čas Janova odchodu a rozpracované velké úkoly mě přinutily plnit ty nejsložitější sbormistrovské a organizační úkoly.“³⁹

Na konci třicátých let se z Kühnova manželského svazku narodily dvě děti – Jana a Pavel. Jak dcera, provdaná Jana Šulcová, která po maturitě absolvovala obor varhany na konzervatoři, tak Pavel Kühn,⁴⁰ který studoval dva roky hru na violoncello u prof. Karla Pravoslava Sádla a poté dirigování, byli samozřejmě od nejranějšího věku rovněž zapojeni do otcových sborů. Jana Šulcová zpívala v Kühnově dětském sboru dokonce už od tří let a ještě za tatínkova života si rozdělili s bratrem úlohy – dcera pracovala s dětmi a syn s dorůstajícími děvčaty, z jejichž sdružení později založil Ženský sbor.⁴¹

Jeden moment provázející Kühnův první zakladatelský počín je však třeba obzvlášť zdůraznit. Dětský sbor, přesněji řečeno soustavu těchto dětských sborů, považoval Jan Kühn přímo za jakýsi rezervoár budoucího sboru dospělých. Velmi přesně totiž pochopil dialektiku lidského stárnutí, a došel v tom dokonce tak daleko, že chtěl svou velkorysou koncepci sborové výchovy uskutečnit

Jan Kühn:

„Byl jsem postaven před skupinku dětí sedmi až devítiletých, jež svými rozšířenými kukadly pozorovaly tlumené zákoutí rozhlasového studia a velikého člověka, který je měl čemusi učit a jehož zamračený pohled naháněl jejich dušičkám strach.“

³⁹ Markéta Kühnová. „Každý sbor má svého mistra“. In: J. Valenta (ed.). *Bravo, Kühňata!*, s. 25.

⁴⁰ Jana Šulcová vzpomíná, že si její otec ani moc neuvědomoval, jaký talent ve svém synovi má – natolik byl zahlcen svým posláním.

⁴¹ Připomeňme, že Pavel Kühn z tohoto sboru později vytvořil Kühnův smíšený sbor a od léta roku 1990 se stal nástupcem Lubomíra Mátyla v Pražském filharmonickém sboru, tedy v tělese, na jehož počátku stál před 55 lety jeho otec!

v globálním rozsahu a vytvořit v Praze v rámci tzv. projektu LÍPA⁴² propojenou soustavu navzájem na sebe navazujících sborů.⁴³

DRUHÝ KÜHNŮV ZAKLADATELSKÝ POČIN – SMÍŠENÝ SBOR DOSPĚLÝCH

Po imponujícím nástupu Dětského sboru pražské rozhlasové stanice začalo být pouze otázkou času, kdy vznikne na půdě rozhlasu obdobný sbor dospělých. V té době tu už takový soubor působil, protože bylo třeba vysílat nejen vážná díla vokálně-orchesterálních žánrů, ale také operety a různé zábavné pořady. Nebylo to však stabilní těleso a navíc nepracovalo ani se stálým sbormistrem. Nadále se tedy muselo podle momentálních potřeb improvizovat – tj. případ od případu najímat sborovou složku reprodukčního aparátu z řad členů těch kvalitních amatérských sborů, kteří měli právě čas, a potom spoléhat na to, že se takto náhodné sestavy podaří rozhlasovým korepetitorům sezpívat. Jak taková „nouzová praxe“ narušovala rozhlasovou dramaturgii i samotný rytmus vysílání, si lze živě představit. Ani šéf rozhlasového orchestru Otakar Jeremiáš se s takovou situací pochopitelně nemínil smířit – vždyť ještě v prosinci roku 1932 musel být k premiéře jeho *Mohamedova zpěvu pro sopránové sólo, smíšený sbor a orchestr* povolán nymburský Hlahol.

OKAMŽIK ZRODU SMÍŠENÉHO SBORU

Dějiny každého sboru lze počítat až od okamžiku, kdy vůči němu začínají být sboristé vázáni podle stanovených pravidel a do jeho čela se postaví stálá osobnost. To se v případě námi sledovaného Sboru Radiojournalu, který byl, jak už bylo zmíněno, prapůvodním zárodkem dnešního Pražského filharmonického sboru, stalo až na konci roku 1934. Opírat se o vystoupení příležitostně sestavovaných sborů a předsouvat dobu vzniku Sboru Radiojournalu už na rok 1930, jak to činí například *Československý hudební slovník*⁴⁴ nebo *Dějiny české hudební kultury 1890/1945*,⁴⁵ není proto správné.

Sám Jan Kühn samozřejmě uvažoval o zrodu smíšeného sboru dospělých již v době, kdy zakládal sbor dětský. Pociťoval, že se může v těchto snahách opřít o Otakara Jeremiáše, s nímž nachá-

42 Název LÍPA byl odvozen od názvu Lidové pěvecké akademie.

43 Jaroslav Smolka. „Tradice“. In: J. Valenta (ed.). *Bravo, Kühňata!*, s. 14–15.

44 Gracian Černušák – Bohumír Štědroň – Zdenko Nováček (eds.). *Československý hudební slovník osob a institucí* [2 sv.]. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963–1965.

45 Robert Smetana (ed.). *Dějiny české hudební kultury 1890/1945* [2 sv.]. Praha: Academia, 1972–1981, s. 105 [2. sv.].

zel při studování vokálně-orchesterálního repertoáru společnou řeč, a cítil i životní šanci, jaká se prostřednictvím takového tělesa nabízí. Přesto se k vlastnímu aktu založení rozhodl později, a to téměř ze dne na den.⁴⁶ Bezprostředně poté, co se dozvěděl o tom, že rozhlas připravuje k vysílání Foersterovu operu *Debora*, začal Kühn dávat tajně dohromady smíšený sbor, aby s ním mohl sborovou složku této opery nastudovat. Otakar Jeremiáš, kterému se pak s výsledkem této práce pochlubil, byl velmi mile překvapen, a tak se stalo, že 17. prosince 1934 již mohl *Deboru* zkoušet s „Kühnovým sborem“. 4. ledna 1935 pak tato opera zazněla s novým sborem ve výběru pro školský rozhlas a 8. ledna 1935 se vysílala celá. Historie Smíšeného sboru pražské rozhlasové stanice (tak zněl jeho tehdejší oficiální název), a tím i historie dnešního Pražského filharmonického sboru, byla zahájena.

POLOPROFESIONÁLNÍ ZAČÁTKY A HLEDÁNÍ PRÁVNÍHO ZAKOTVENÍ

K tomu, co si dnes představujeme pod přívlastkem „profesionální“, měl nový sbor ve svých počátcích hodně daleko. Skutečnosti, které uvádí Jiří Zeman v již citované rukopisné studii o Českém pěveckém sboru a jež se opírají o materiály z pozůstalosti prof. Jana Kühna, deník sboru vedený K. Vachkem či osobní deník jednoho ze zakládajících členů F. Klimenta, o tom hovoří jasně.⁴⁷

Co se hudební vyspělosti prvních členů nového sboru týká, myslel jeho zakladatel nepochybně na budoucnost. Chtěl, aby se sbor skládal především z mladých talentovaných pěvců, u nichž by byla záruka, že v souboru zůstanou. Ve snaze vybrat takové, kteří těmto požadavkům vyhovují, vyzkoušel si téměř 200 adeptů. Zpočátku měl „sbor Radiojournalu“ zhruba 30 členů, ale na prezenční listině z května 1935, kterou níže uvádíme, jich bylo už třiašedesát.

PREZENČNÍ LISTINA ČLENŮ SBORU RADIOJOURNALU Z KVĚTNA 1935

Ženské hlasy

M. Kadaníková, M. Bendová, V. Renetová, M. Kuberová, M. Balounová, V. Hrubá, M. Nadejmlenská, A. Králová, A. Kocmanová, B. Malinová, M. Maroldová, O. Putzkerová, E. Panochová, M. Jelínková, V. Otradovcová, Z. Rybáková, V. Pokorná, A. Drožová, H. Polívková, M. Richtero-
vá, L. Pešková, Firbacherová, T. Tomanová, H. Novotná, M. Valterová, B. Zemanová, P. Štolbová,
L. Drtilová, Křížová, M. Nováková, Z. Jurová.

⁴⁶ J. Zeman. *30 let Českého pěveckého sboru*, s. 6.

⁴⁷ *Tamtéž*, s. 7.

Mužské hlasy

J. Schiller, F. Kliment, Ing. Krafek, A. Elsterlein, J. Jeřábek, O. Rambousek, J. Král, A. Votava, M. Štanc, P. Kurz, A. Prexler, O. Krejčí, V. Andrlík, J. Budil, V. Feerst, B. Blachut, S. Novák, V. Česka, J. Bernt, J. Tupý, M. Kubelík, E. Jarkovský, O. Wiessenstein, J. Rožánek, B. Pacovský, F. Pangrác, J. Pangrác, V. Hübner, S. Ulrich, H. Nachtigal, R. Ford, A. Matoušek

I když v uvedeném seznamu pěvců nalézáme známé osobnosti českého hudebního života, jako např. pozdější slavné tenoristy Beno Blachuta, jemuž byla ve sboru brzy svěřována sóla, nebo Antónína Votavu, který se tehdy živil jako číšník, a další známé pěvce, jako Karla Leisse nebo Marii Šimovou, hovořit o profesionálním sdružení ještě zdaleka nemůžeme. Většinu zakládajících členů totiž tvořili dočasně nezaměstnaní lidé nebo sezónní zaměstnanci nejrůznějších profesí, jimž oněch zhruba 10 hodin, které museli týdně věnovat zkouškám, nepřinášelo žádné komplikace. Také možnost alespoň nějakého, byť hodně nepravidelného příjmu pro ně byla vítaná – i když například za dvakrát odvyšované nastudování zmíněné *Debory* dostal každý honorář pouze ve výši 100 Kčs, což bylo o třetinu méně, než si tehdy vydělal obecní metař za 14 dní.⁴⁸ Navíc se velmi brzy objevily vážné komplikace – s nárůstem počtu členů se celkový příjem sboru nezvyšoval, nýbrž honorář pro jednotlivce klesal a dále se při odměňování jaksi zapomělo brát zřetel na celkovou náročnost studovaného díla.

ENERGICKÉ ZÁSAHY JANA KÜHNA DO SYSTÉMU ODMĚŇOVÁNÍ

To vše znamenalo pro Jana Kühna a další zástupce sboru naléhavou výzvu k jednání s hudebním oddělením rozhlasu. Výsledkem byla dohoda, na jejímž základě byla práce sboru na jednotlivých rozhlasových relacích rozčleněna do tří kategorií s tímto způsobem honorování:

1. Za nastudování sborové složky velké kantáty nebo opery s tělesem čítajícím 45–50 členů, které předpokládalo v průměru 15hodinovou zkouškovou fázi (k níž bylo samozřejmě nutno připočítat nejméně jednu tak dlouhou osobní přípravu), dostal sbor odměnu ve výši 3 500 korun.
2. Za nastudování sborové složky menších kantátových skladeb (například Smetanovy *České písně*), vyžadující v průměru 10 hodin zkouškové fáze, dostal sbor odměnu ve výši 3 000 korun.
3. Za nastudování menší sborové relace s tělesem čítajícím pouhých 25 členů, vyžadující v průměru 10 hodin zkouškové fáze, dostal sbor odměnu ve výši 2 000 korun.
4. Při opakování relací příslušela sboru odměna snižená o 25 % původní částky.⁴⁹

⁴⁸ E. Valový. *Sborový zpěv v Čechách a na Moravě*, s. 135.

⁴⁹ M. Pokora. *Pražský filharmonický sbor*, s. 29–30.